למאי הלכתא [א]אמר רב ששת [א]לקדם תני רב שמואל בר רב יצחק קמיה דרב הונא וירש [ב]מקיש ירושה שניה לירושה ראשונה מה ירושה ראשונה בן קודם לבת אף ירושה שניה בן קודם לבת [ג]תני רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן [1]והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה א"ל אביי אלא מעתה דשכיב ביממא הוא דירתי ליה בניה מאן דשכיב בליליא לא ירתי ליה בניה [ג]דלמא דין נחלות קא אמרת דתניא [2]והיתה לבני ישראל לחוקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין וכדרב יהודה [ד]דאמר רב יהודה [ד]שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין [ה]שנים כותבין ואין עושין דין ואמר רב חסדא [ו]לא שנו אלא ביום אבל

למאי הלכתא. ממעט להו הא ודאי יורשות אחי אמן שהרי הבת יורשת אמה ובמקום אמה עומדת לירש אחי אמה שהרי האשה יורשת את אחיה במקום שאין אח כדלקמן בסמוך דמקיש ירושה שניה לירושה ראשונה כו': **לקדם.** שיקדמו הבנים לבנות לירש את דודיהן דילפינן לקמן מירושה ראשונה דהבן קודם לבת: ה"ג **דתני רב שמואל כו' וירש אותה.** הכי נמי הוה מצי למינקט ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו דהיינו ירושה שניה אלא סיפא דכולהו נקט וכ"ש ירושה שניה ושלישית דסמיכי לירושה ראשונה. ירושה ראשונה הכתובה תחלה וקודמת לכל היורשין שהבן קודם לכל יורשין שבעולם: **מקיש.** דכתיב [במדבר כז] ואם אין לו בת ואם אין לו אחים וכן כולם בוי"ו מוסיף על ענין ראשון: **אף ירושה שניה.** והוא הדין לעשירית דבן קודם לבת דאחין קודמין לאחות לירש בנכסי האח והאחות קודמת לאחי האב של מת ואחי האב קודמין לאחות האב ואחות האב קודמת לבני אחי האב ובני אחי האב קודמין לבנות אחי האב אחיותיהן אבל אם יש שני אחי האב ולזה בנים ולזה בנות אלו יורשין חלק אביהן ואלו יורשות חלק אביהן וכן הלכה: **ביום הנחילו.** הוה מצי למכתב בהנחילו: **ביום אתה מפיל נחלות.** לקמיה מפרש לה: **א"ל אביי כו'.** סבור היה דהאי מפיל נחלות כלומר מת ביום מפילין הנחלות ליורשין שאם מת ביום יירשו בניו נכסיו: **דלמא דין נחלות קאמרת.** שאין דנין אותן אלא ביום כשאר דיני ממונות דכתיב בהו (ירמיה כא) בית דוד דינו לבקר משפט דהא כל שאר נחלות נמי מיקרו משפט כדתניא דכתיב בסוף פרשת נחלות והיתה לבני ישראל לחוקת משפט מדקרי להו משפט ש"מ כל שאר נחלות נמי ביום ולאו משום דכתיב [שמות יח] ושפטו את העם בכל עת הא אוקמיה רבא בסנהדרין בפרק אחד דיני ממונות (דף לד:) לגמר דין אבל תחלת דין ביום דלהכי כתיב ביום הנחילו והיינו דתנן [שם לב.] דיני ממונות דנין ביום וגומרין אף בלילה: **דתניא כו'.** כלומר דהכי נמי אשכחן בברייתא אחריתי דמשוי להו לכל נחלות דין דס"ד חילוק נחלות הרי הוא כחלוקת שותפין בעלמא ולא חשיב דין קמ"ל ומיהו תרוייהו קראי צריכי ביום הנחילו איצטריך לתחלת דין דביום וחוקת משפט אצטריך לרבויי כל שאר נחלות דליהוו דין דהאי ביום הנחילו לא איירי אלא בבן היורש אביו לחוד: **אורעה.** לשון מאורע לשון ויקר מקרה (רות ב) כלומר נתקיימה להיות דין וצריך ג' וביום וילפינן נמי מינייהו לכל דיני ממונות להיות דין תחלתן ביום כנחלות דכתיב בהו ביום הנחילו: **וכדרב יהודה.** אתא לאשמועינן רבה בר חנינא דצריך ג' לחלק נחלות כדין וביום: **ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין כו'.** נראה בעיני דדוקא נקט שנכנסו לבקר הלכך רצו יעידו רצו יהיו דיינים אבל אם נכנסו להעיד שזימנום לשם והביאום לשמוע כדי להעיד הרי הם עדים ואין עד נעשה דיין דדמי לנכנסו בלילה דחשיב להו עדים לקמן [קיד.] הואיל ומתחלה לא היו ראוין לדין דלילה לאו תחלת דין הוא וכ"ש הכא דלאם באו לשם עדות אין עד נעשה דיין וראיה לדבר בפ"ק דמכות (דף ו.) דקחשיב להו רבי יוסי התם עדים לפסול את השאר אם ראו עמהן את המעשה והן פסולין לעדות וחשיב לה עדות שנמצא אחד מהן קרוב או פסול ותבטל עדות כולן ורבי פליג עליה ואמר מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש ואמרינן בגמ' [שם] דרבי נמי מודה דהוו להו עדים בראיה בעלמא אם באו לראות כדי להעיד דאמר רבא כי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו כלומר כשבאתם לראות את המעשה לאיזה דעת באתם לראות או להעיד אי אמרי לאסהודי אתינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ואי אמרי למיחזי אתינן מה יעשו שני אחין כו' ואמר רב נחמן התם הלכה כרבי וקי"ל [כתובות יג.] הלכה כרב נחמן בדייני נמצינו למדין שהבא לראות מעשה כדי להעיד חשבינן ליה עד ואפילו לפסול כל חביריו לבטל עדותן אם הוא פסול וכל שכן היכא דזימנוהו לבוא לראות צוואת שכיב מרע כדי להעיד דשוב אינו עושה דין. והדתנן בראש השנה (דף כה:) ראוהו ג' והם בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד התם הוא שלא באו מתחלה כדי לראותו על מנת להעיד דא"כ שוב אין היחיד יכול להיות דיין דאין עד נעשה דיין אלא כשראוהו ממילא בלכתם בשוק או שהיו יושבין במקום אחד ומשם ראוהו וסייג מצאתי לדברי מתשובת רבינו שלמה זקני מ"כ שכתב בה כן (א) ועוד מדרב יהודה שמעינן דאין צריך לומר אתם עדי בשכיב מרע דאמר רב יהודה ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין שנים כותבין ואין עושין דין ופירש רב חסדא לא אמרן אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין כיון דלילה לא חזי לדינא עדים הוא דשוינהו ואין עד נעשה דיין והאי ביום היכי דמי אי דאמר להו הוו עדים מי מצי למימר רצו עושין דין הא בהדיא סהדי שוינהו אלא לאו דלא אמר להו הוו עלי עדים וקתני רצו כותבין: **רצו כותבין.** את העדות כמו ששומעין מפי החולה היאך מנחיל נכסיו: **רצו עושין דין.** דהא שלשה נינהו ודנין ואומרים כך הדין שפלוני יטול חלק זה ופלוני חלק זה שדמיהן מכוונין בשוה וכותבין להם פסק דין שלא יוכלו עוד לערער זה על זה כלום ואע"ג דאין כאן אדם שמעיד בפניהם כלום הא פרכינן בר"ה [כה:] לא תהא שמיעה גדולה מראיה וכיון דהן רואין את החולה שמחלק נכסיו בפניהם הודאת בעל דין כמאה עדים דמי [ב"מ ג:] ולצורך מה יעידו עדים בפניהם. והני מילי דאם רצו עושין דין דמשמע שאפילו החולה אינו יכול לחזור בו כגון מתנת שכיב מרע במקצת ודאיכא קנין דתו לא מצי הדר ביה כדאמרן לקמן בפרק מי שמת (דף קנא:) אבל בלא קנין כיון דיכול לחזור אין עושין דין כדמוכח לקמן [קיד.] שאין להן לדיינין לעשות דין בדבר שאפשר להבטל ואם דנו אין דיניהן דין לעדיין לא קנו עד שימות האב שמא יחזור בו: **רצו עושין דין.** אם לא כתבו אבל אם כתבו שוב אין עושין דין שהרי הכניסו עצמם בתורת עדות ואין עד נעשה דיין: **לא שנו.** הא דאמרת (ב) רצו עושין דין אלא שנכנסו לבקר את החולה ביום דכיון דשמעו מפי החולה הרי הועד בפניהן ולא תהא שמיעה גדולה מראיה ויכולין היו לעשות דין באותה שעה דיום הוא וכיון דנתרצו להיות דיינין בדבר כששמעו את העדות מפי החולה יכולין לדון היום או למחר כבית דין ששמעו עדות ואחר כך הולכין לבתיהן ונושאין ונותנין בדבר ופוסקין את הדין כפי מה שעיניהם רואות אבל אם נכנסו לבקר את החולה בלילה שבאותה שעה לא היו ראוין להיות דיינין ועדות שהועד בפניהם מפי החולה בלילה לא בפני בית דין הוא דבההיא שעתא אין יכולין להיות דיינין (ג) וההיא ראיה דידהו אינה כשמיעת ב"ד ששומעין עדות מפי עדים אלא הן עצמן עדים הם כמה ששומעין מפי החולה:

אפילו

ויירש אותה מקיש כו'. אע"ג דאיצטריך לכדאמר לעיל הכא לא דריש אלא מו"ו כדפירש בקונטרס: **מקיש ירושה שניה לראשונה.** פי' בקונטרס ראשונה בן ובת דהך ירושה כתב בירושה ברישא ומה בהאי בן קודם לבת אף בשניה דהיינו אחין קודמין לאחות לירש בנכסי האח ואין נראה לר"י דמשמעו הכי דא"כ מירושה שניה לא שמעינן דבני אחות קודמין לבנות אחות אלא נראה לר"י דירושה שניה היינו בן הבן ובת הבן בן הבת ובת הבת דהיקשא קאי אכל הנך דכתיבי בקרא והנך דדרשינן להו לקמן (דף קטו.) מאין לו עיין עליו ומה שפירש נמי בקונטרס דאחות האב קודמין לבני אחי האב (ג) אגב חורפיה לא עיין בה דהא תנן (שם) כל הקודם לנחלה יוצאי יריכו קודמין: **אורעה כל הפרשה כולה להיות דין.** פי' בקונטרס לענין זה שצריך שלשה לחלוקת נחלה כמו בדין וקשה לפירושו דא"כ אמאי מייתי דרב יהודה והא רב יהודה לא איירי בחלוקה אלא מיירי בדבר שיין בו דין גמור ועוד דהוה ליה למימר חלוקת נחלות קא אמרת לא דין נחלות אלא מפר"י אורעה כל הפרשה כולה להיות דין לענין שעל כרחם של בנים נעשים דיינים אותם העומדים שם בשעת צואה ועושין דין ולא מצי האי למימר איני רוצה לדון לפניכם אלא לפני ב"ד הגדול או לפני ב"ד חשוב שבעירי אלא על כרחו מקבל אותן בדיינין ולא מיירי במתנת שכיב מרע דהא לא הוו דבריו ככתובין וכמסורין אלא מדרבנן אלא מיירי כשעושה בקנין גמור במתנת בריא מעכשיו אם ימות וקרי לה נחלה לפי שהיא כעין נחלה שאינו קונה אלא לאחר מיתה ולר' יוחנן בן ברוקה אתי שפיר אפילו בלא קנין דאמר במתניתין (לקמן דף קל.) אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין מן התורה וא"ת הא דאמר פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לד:) ור"מ דמקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף ריבים ביום האי ביום הנחילו מאי עביד ליה מיבעי לכדתני רבה בר חנינא והשתא אי מיירי בדבר שיין בו דין גמור הא שמעינן ליה מהיקשא דריבים לנגעים ואמאי איצטריך ביום הנחילו ולפירוש הרשב"ם אתי שפיר דאיצטריך לחלוקה בעלמא ולא הייתי מצריך ביום דומיא דחלוקת שותפות בעלמא ואומר ר"י דלפי' נמי איצטריך דס"ד כיון דמשונה משאר דיינין שדנין בעל כרחו ה"א דדנין אפילו בלילה:

אבל

עין משפט נר מצוה

יז א ב מיי' פ"א מהל' נחלות הלכה א סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' רעו סעיף ג ד:

יח ג ד ה ו מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ה ו סמג שם טור ש"ע ח"מ סי' רנג ס"ח:

רבינו גרשום

יורש את בנה תנא בני אחיות יורשין אחות אמן: קא בעי למאי הלכתא. קא תני ולא בנות אחיות וכי אם אין להם אחים אמאי לא ירית בנות: אמר רב ששת לקדם קתני. כלומר ודאי יורשות בנות אחיות היכא דלית לה אחי אבל אם אית להו אחי הם קודמין לירש ולא בנות וכי היכי דגבי אמן הבנים קודמין לבנות הכי נמי גבי אחיות: ויירש אותה מקיש ירושה שניה. דכל המאוחר מן קרובים שבפרשה שני הוא לגבי חבירו שלמעלה ממנו: מקיש שניה. דהיינו ירושה של שאר קרובים לירושה ראשונה דבת דאם יש לו בן שהבן קודם לבת: ודלמא דיני נחלות. אי אתה דן בלילה: אורעה כמו מאורע. כל הפרשה כולה של נחלות להיות דין וכדרב יהודה כו' והאי קרא בסוף פרשת נחלות כתיב: שלשה שנכנסו לבקר את החולה ולא נכנסו לא על שם עדי צוואה ולא להיות דיינין כי אם לבקר: רצו כותבין. עדות צואת אותו שכ"מ שחילק נכסיו ליורשין: רצו עושין דין. שאם נתן למי שלא היה ראוי לירש או שהניח להן אביהן ירושה ולא רצה אחד מהן לחלוק עם אחיו או לא נתן לבכור פי שנים כדין תורה יכולין לעשות כדין וכופין אותו עד שיחלוק דהואיל דג' נינהו עושין דין דג' דנין [דיני] ממונות: ב' כותבין. ומקבלי עדות נינהו ואין רשאין לדין דאין בית דין פחות מג': לא שנו. דרצו כותבין רצו עושין דין: אלא באם שנכנסו לבקרו

מסורת הש"ס

א) [לקמן קטו.], ב) סנהדרין לד:, ג) שם ע"ש, ד) בפ"ח נוסף: זמן, ה) [לאחר. רס"ל],

תורה אור השלם

1 וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר: דברים כא טז

2 וְאִם אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: במדבר כז יא

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה ג' שנכנסו וכו' שכתב בה כן מדרב יהודה כצ"ל ותיבת ועוד נמחק: (ב) ד"ה לא שנו וכו' אין יכולין להיות דיינין דלא מצינו למימר לא תהא שמיעה גדולה מראיה והכא ראיה דידהו אינה: (ג) תוס' ד"ה מקיש וכו' לבני אחי האב אף כאן אגב חורפיה:

מוסף רש"י

ואי אתה מפיל נחלות בלילה. מפרש לה ואזיל (סנהדרין לד:). דלמא דין נחלות קאמרת. דביום היא צואת מת דין פסוק ואין צריך עוד לדיינין ובלילה לא הוי דין פסוק וצריך דיינין ואלו ששמעו צוואת המת יעידו בפניהם (שם). לחוקת משפט. בפרשת נחלות דאיש כי ימות וגו' כתיבא (שם). אורעה. נתקיימה. להיות דין. דמשמע הפלת נחלות דין קרוי הוא כשעת המיתה, הכל כמו שאמר המת ואין הדבר צריך דיינין אלא כל אחד מיורשיו יחזיקו שומעי הצוואה בשלו (שם). רצו כותבין. בלשון עדות והיורשים יבאו לב"ד וב"ד יעשו כפי הצוואה (שם). רצו עושין דין. השומעין רשאין ושליטין להיות מחזיקין כל אחד בשלו, הכל כמו ששמעו (שם). שנים כותבין ואין עושין דין. דמתחילתו לא נראו להיות לדיינין (שם).